

Konuk Yazar / *Guest Author*

Okuma Engelliler İçin Çağdaş Bir Girişim: Sesle Kitap Uygulaması

A Contemporary Reading Initiative for Reading Disabled People: Audio Books

Mehmet Atay*

Öz

Zamansızlıktan okuyamayan, zamanı olmadığını bahane ederek okuyamayan, okumaktan sıkıldığını açıkça söyleyen ve görme engelli vatandaşları hedef alarak geliştirilen sesle kitap uygulaması tanıtılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *okuma alışkanlığı; okuma engelliler; sesle kitap*

Abstract

The article deals with audio books which target sight disabled people and any other people who can't read because they don't have time, pretend to have no time or openly says they don't enjoy reading.

Keywords: *reading habit; reading disabled people; audio books*

İlk bakışta özel bir durumu vurguluyor gibi algılanabiliyor ama “okuma engelli” olmak özellikle ülkemiz için bir hayli geniş bir kapsamı ifade ediyor. “Önünde

* Genel Sanat Yönetmeni ve Ankara Devlet Tiyatrosu Sanatçısı, <http://www.seslekitap.com> kurucusu. e-posta: sesle@seslekitap.com

okumak için bir engeli bulunan kişiler” başlığını ile sorgulayıverince aklımıza ilk gelen de görme engelli insanlar oluyor. Çünkü okuma eylemini görme duyumuzla yapılabileceğine inanırız.

İki başlığı yan yana koyduğumuzda görme engellilerin okuma engellileri çok küçük bir yüzde ve büyük bir fark ile geriden takip ettiğini görmek zor değil. Üstelik görme engellilerin okuma ve öğrenme konusundaki eğilimlerinin ne denli kuvvetli olduğunu ilişki içinde olduğumuz sivil toplum örgütü yetkilileri ile yaptığımız sohbetlerden biliyoruz. Onlara yönelik özellikle aktüel yayınların ne kadar kısıtlı olduğunu da.

Okuma engelliler deyince nasıl bir alanı tarıyoruz:

- 1- Gerçekten okumak isteyen ancak yine gerçekten vakit bulamayanları: Bu modern insanın handikapıdır. Modern insan günde sekiz saatten çok çok fazla çalışır. Sürekli uzun yolculuklar yapar. İş dışında da zihni projelerle, yatırımlarla doludur. Bitirmeyi başarabildiği en son kitap üniversite yıllarından tatlı bir hatıradır, “*Bir zamanlar ben...*” diye başladığı zaman verebileceği en canlı örnektir. Bir sonraki iş günü için yola ayırmayacaksa pazar günleri onun için ailesine ve evine ayırabileceği tek gündür. Bu günün içinde, hatırı olan büyükler, ihmal edildiği düşünülen akrabalar, apartman toplantıları ve kerhen, artık sıra geldiği için kabul edilen yöneticilik görevleri de vardır. Tabii varsa çocuklar bu tek günde hafta içinde zaman yokluğundan göremedikleri ilgiyi bu tek günde görmek, hanımlar ya da kocalar evlenmeden önce kurdukları romantik hayalleri hala canlı tutmak isteyeceklerdir. Hafta sonunun mutlu yoğunluğu, hafta içinde geç saatlere kadar çalışma zorunluluğu...yatak odasında komodinin üstünde filanca yazarın en son çıkan kitabı... Birkaç sayfalık aradan sonra iliştilmiş kitap ayracı... iyi niyetli bir tesellidir yalnızca.
- 2- Okumaya istekli görünüp zaman yokluğunu bahane edenler: Bu modern görünümlü ama çağının sunduğu imkanları günlük ihtiyaçlarını karşılamakta kullanan insandır. Sosyal paylaşım siteleri bilgisayar teknolojisinin kazandırdığı en büyük projedir. Artık yaşam ritmi gece ve gündüz arasında yer değiştirmiştir. Belli başlı haber kaynaklarının ilk sayfaları hatta internet arkadaşlığı yoluyla edinilen bilgi yeterlidir. Sorarsanız okumayı çok sevdiğini söyleyecektir ama en son kitabı

hatırlamakta epey zorlanacaktır. Bir koşturmaca içinde olduğu doğrudur, yaşam ritimleri de gerçekten çok hızlı olabilir. Ama okumaya da ayırabileceği zamanı bonkörce harcar ve öğrenme duygusu artık körelmiştir.

- 3- Okumaktan sıkıldığını mertçe söyleyenler: Son otuz yılın ürettiği insan tipidir. Görsel medyada okumaya ayıracağı zamanı dolduracak o kadar çok alternatif vardır ki, bir kitabı eline alıp sayfalarını çevirmek çok külfetli bir iştir. Sıkıldığını hatta daha eğlenceli seçenekler varken saatlerini harcamayacağını söyler. Bir spor karşılaşmasına, özellikle futbola vakit ayırmak bu asgari müşterekle edindiği çevrede ona aidiyet bilinci kazandırmıştır, bu kimlik de ona yeterlidir. Öyle ya türlü külfetlerle okumayı başarabileceği bir kitap ona bulunduğu ortamda nasıl sohbet ve kendini ifade aracı olabilir ki. Aşağı yukarı yüz kelime ile derdini anlatmaya alıştırmıştır. Bu dağarcığa ailesinin ve yakın uzak akrabaların isimleri ve soyadları dahildir.
- 4- Görme engelliler, görme duyusu zayıflamış olanlar, kaynağa ulaşmakta fiziken zorluk çekenler: Fiziki olarak alternatifleri olmayanlar diye sınıflayabiliriz aslında. Diğer üç şıkta okumak için önlerinde maddi imkansızlıkları saymazsak sonsuz sayılabilecek imkan olan ancak ya gerçekten zamansızlıktan, ya da bir dizi bahaneden eline kitap alamayanlardan söz etmiştik. Bu şıkta, hayırsever bu arada kitap da sever insanların amatör (bunların arasında az da olsa çok kıymetli sanatçılarımız da var) çabaları olmasa hiç bir kaynaktan kitap içeriklerine ulaşamayacak gerçekten okuma engelliler var. Gözleri görmüyor olanların yanında, gözleri artık uzun okumaları kaldırmayacak kadar zayıflamış olan, yaşlı ama okumaktan vazgeçmeyen yaşlılarımız, doğuştan görme yüzdesi düşük olanlar, bir şekilde süreli ya da temelli hareket edemeden yaşamaya mahkum olmuş engellilerin hepsi bu şıkta toplanabilir.

Görüldüğü gibi “okuma engelli” saflarında görebileceğimiz insan sayısı oldukça büyük hatta nerdeyse eski dille ekseriyeti ifade ediyor. Gerek modern insanın sancıklarına, gerek görsel medyanın ve internetin ekran karşısına adeta çivilediği ortalama insanın okuyamama! bahanelerine ve gerekse hayatının hiçbir aşamasında popüler kültürün eğlenceliğinden başka bir uğraş yaratamamış insanımızın okuma ihtiyacını karşılayacak ya da okumaya ilgisini artırabilecek yeni teknolojik çözümler gündemde artık. E-kitap (*e-book*) ve sesli kitap (*audio*

book) tan söz ediyoruz. Şu günlerde e-kitaplar biraz daha popüler olsa da sesli kitap tarihi daha çok eskilere dayanıyor. ABD de ilk ürünlerini 1930 larda veriyor sesli kitaplar. Hem de Kongre kararıyla. Günümüzde Amerika'da ve Avrupa'da çok yaygın. Rusya'da giderek yaygınlaştığını duyuyoruz. Bizde son otuz yıl içinde sesli kitap kategorisi içinde olmasa da yorumcusunun popülerliğinden yararlanılarak yapılan masal ya da şiir kasetlerine, CD'lerine rastlıyoruz. Rahmetli Adile Naşit'in masal kasetleri, Üstad Müşfik Kenter'in şiir kasetleri gibi. Ancak bunlar münferit ve sürekliliği olmayan ürünlerdi. Bu 30 yıl içinde Epsilon yayınlarının girişimleri, daha da kapsamlı olarak sesli kitaplar yayıncılığın bir dizi çalışması çıkmış. Ancak hiçbiri ürün çeşitliliği yaratamamış. Son iki yıldır da hem internet üzerinden indirme yoluyla, hem de CD baskı olarak kitapevlerinde okuruna ulaşan sesle kitap bu yeni tip yayıncılıkta çok kapsamlı bir platform olarak bize gurur veriyor. Sanat Yönetmenliğini yaptığım sesle kitabın ürün seçiminde Türkçe hassasiyeti dışında hiçbir önyargısı yok. Dünyanın neresinde olursa olsun doğru Türkçe için referans olmak gibi bir iddiası var. Türk edebiyatının her dönemine, her görüşüne ait eseri koleksiyonuna katmayı hedefliyor sesle kitap. Sadece edebi eserleri değil, tarihten felsefeye, görsel destek aramayan her türlü yazılı metni değerlendirmek için bir kaç koldan çalışma yürütülüyor. Önümüzdeki aylarda Devlet Tiyatrosunun değerli kadrosundan başka isimlerin katılımıyla birlikte daha zengin bir yorumcu kadrosuna sahip olacağız. Eserleri seslendirenlere yorumlayan diyorsak da bu biraz da kavram karmaşası yaratmak istemediğimiz için. Seslendirmek, okumak fiilleri bir kaç anlam birden ifade ediyor. Yaptığımız tam anlamıyla yorumlamak olmasa da sesle kitaptaki en yakın karşılığı bu. Tam anlamıyla yorumlamak değil diyoruz çünkü bu tür okumada görsel sembollerin yerini sesli semboller aldığından sesli kitap okuyanın da imgelemine basılı kitap okumakta olduğu gibi fazlaca fırsat tanımak istiyoruz. Yani yalnızca duyu organımızı değiştirmekten ibaret kalmasını istiyoruz. Özetle yorumlamak yalnızca teknik bir ayırımı ifade ediyor.

Sesle kitap, yorumcunun akıcı ve doğru Türkçe kullanımıyla kitap içeriğiyle buluşan okuyucunun, zaman, mekan, düşünce değişimlerini algılaması için müzik ve efektten yardım alır ve hemen her kitap için özgün müzik kullanılır. Sesle kitaplarımızın müziklendirmesi için iki çözüm ortağımız var. Kompozitör Musa Göçmen ve Mustafa Soyukan. Bu iki usta isim aynı zamanda önkoşulsuz sesle kitap gönüllüsü.

Bir basılı kitabın okuyucuyla buluşması için önce yazara sonra yayınevine arkasından matbaaya ve dağıtıcıya ihtiyacı var. Bir sesle kitabın ise bunlardan fazla bir yorumcuya, kayıt yapılacak bir stüdyoya, bir müzisyene (bazan birden

fazla), müzik efekt ve yorumcunun sesini işleyip tek bir esere dönüştürecek teknik bir operatöre, kartonet dizaynı ve baskısı, CD baskısı gibi iki ayrı baskı işlemine ihtiyacı var. İnternet ortamından edindirme içinse her ürün için günlük ayrı bir maliyet söz konusu.

Bir hayli uzun ve külfetli yol olan sesle kitap niçin doğdu?

Özellikle biz; kurucular Mehmet Atay ve Yetkin Yağmur, kitap okumayı çok seven iki insanız. Ben haftada birkaç kez arabamla uzun yolculuklar yapmak zorunda kalıyorum. Günde en az bir saatimi iş-ev arasında geçiriyorum. (Bunu bir de İstanbul gibi bir metropolde yaşayanlar için düşünün). Yolda geçen zamanımı topladım, ortaya hiç azımsanmayacak zaman dilimleri çıktı. Haftada bir İstanbul-Ankara ayda 40 saat ediyor. Günde bir saatten 20 iş günü üzerinden 20 saat de gündelik yola veriyoruz. Yani 60 saat. Bu zamanın yarısını sesli kitap okumaya ayırırsanız 1000 sahifelik bir kitabı okumuş olacaksınız. Bu hesabı Yetkin beyle birbirimizden haberimiz olmadan yapmışız, sesli kitap üreticiliği için projeler üretmişiz, araştırmalar yapmışız. Benim özellikle internet konusunda yetersiz bilgiye sahip olmamdan, Yetkin Bey'in de yorumculara ulaşmadaki zorluklarından projeyi bir kaç yıldır zihnimizde gezdirmişiz. Amerika'yı keşfetmedik, birçok gelişmiş ülkede yıllardır bu tür yayıncılık vardı. Türkiye'de de deneyenler olmuştu. Ama sesle kitabın kuruluşu doğru zamanda doğru yerde doğru insanların bir vesile ile buluşup tanışmasından ibarettir. İlk sesle kitap *Beyaz Lale*¹ için stüdyoda buluşmamızsa birkaç gün sonradır. Şu anda basılı 25 adet sesle kitaba, internet sitemizde ise 250 parça ürüne sahibiz. Önümüzdeki fuara kadar bu basılı kitap sayısını 50 ye, internet ortamındaki parça sayımızı da 350 ye çıkarmayı hedefliyoruz. Telif anlaşmalarını yaptığımız eser sayısı giderek artıyor. Artık yayınevleri, yazarlar sesle kitap koleksiyonunda yer almak için en azından bir iki deneme yapmak için bizi arıyorlar. Bu da elbette yoğunluğumuzu artırıyor ve öngördüğümüz gibi yeni yorumculara ihtiyaç yaratıyor. Şu anda 150 kadar eser sesle kitap olmayı bekliyor. Bunların arasında çocuk kitapları da var, klasikler de, kişisel gelişim kitapları da. Bir sesle kitabın ortalama 1,5 ay gibi bir sürede hazırlanabildiğini düşünürsek bizi nasıl bir yoğunluğun beklediği tahmin edilebilir.

Sesle kitap bugüne kadar en çok ilgiyi birinci şıktaki okuma engellilerden gördü. Çoğu da sesle kitabı CD olarak edinmeyi tercih ediyor. Yani bütün

¹ Ömer Seyfettin'in ilk basımı 1938 yılında yapılan öykü kitabı. 2.bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976.

dünyadaki örneklerinde de görüldüğü gibi zamanının çoğunu iş-ev arasında ve direksiyonda, gözlerini trafikten ayıramayan, okuyabilmek için ikinci bir duyuya daha sahip olduğunun bilincinde olanlar arabalarındaki CD okuyucuda bir sesli kitap bulundurmaya ihmal etmiyorlar. Bu okuma engellilere biz ürün yetiştiremiyoruz desek yanlış bir şey söylemiş olmayız. Bu motivasyonda bizi yeni yeni sesle kitaplar yapmak için araştırmaya yönlendiriyor. Kitapevlerinden ürünlerimizi edinemeyenlerse sitemizden indirerek okumayı tercih ediyor. Bu yolu tercih edenlerse genellikle yurtdışındaki sesli kitap okurları. Amerika'dan, Türkmenistan'a kadar bizi takip ediyorlar.

İkinci ve üçüncü şıktaki okuma engelliler için özel bir ürün yelpazesi geliştirmek istiyoruz. Tabii, önce bu guruptakiler kaybettikleri zamanın farkına varmalıdır. Kısa zamanda böyle bir bilinç oluşabileceğini düşünmüyoruz. Ancak “*sesle okul*” adıyla eğitim sistemimize sesli eğitim malzemeleri üretmek üzere yola çıktık. Okul öncesinden başlayarak ilköğretimin her aşamasında çocuklarımıza standart Türkçeyi öğrenmek için çok önemli bir yardımcı eğitim ortamı olacak. Hatta bu sitede öğretmenlerin konulara girişini kolaylaştıracak dramatik kitaplar bulundurmaya düşünüyoruz. Çocukların internet ve bilgisayar teknolojilerine ilgisinin bu tür okuma yapmaya da alışkanlık kazandırmak için doğru bir yöntem olacağına inanıyoruz. Sesle okul, eğitim sektörünün en önemli isimlerinden birinin öncülüğünde iletişim ve iletişim teknolojilerinin devlerini bir araya getirmiş “*öğrence bulutu*” adlı projenin çözüm ortaklarından biri.

Son olarak okuma engeller gibi bir kapsamın içinde görmediğimiz, ama doğrudan da müşteri olarak hedeflemediğimiz görme engellilerin projeye ilgisinin bize çok büyük bir manevi haz verdiğini söylemeliyiz. Aslında Beyazıt Kütüphanesi, Milli Kütüphane, GETEM³ gibi kuruluşlar yıllardır görme engellilerin öğrenme ve okuma açığını kapatmak için çok önemli yatırımlar yaptılar. Buralarda hayırsever vatandaşlarımız – bunların arasında benim çok yakından tanıdığım tiyatro oyuncularını da var- çok önemli zamanlarını ayırarak bir sesli kütüphane oluşturdular. Yasal düzenlemenin de müsait olması, yetersiz de olsa bir koleksiyonun oluşması için zemin hazırladı. Ancak yazımın başında söylediğim gibi bunlar amatör ve saygın çalışmalar. Sesle kitap ise tamamıyla profesyonel bir girişimdir. Yasal gereklilikleri yerine getirerek yazarlara, çevirmenlere, kompozitörlere maddi taahhütlerde bulunur. Bu, bir eserin umuma açılması yasak olma kaydıyla seslendirilip görme engellilerin kullanımına sunulmasından farklıdır. Her türlü kolaylığı göstermeye hazır olduğumuz görme engelli vatandaşlarımızın mensup

³ Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Merkezi. <http://www.getem.boun.edu.tr>

olduğu sivil toplum örgütleri yöneticilerinin, üyeleri için yapacakları illegal çoğaltmalara itirazlarımızı anlayışla karşılayacağını ümit ediyoruz.

Yeterli koleksiyona ulaştığımızda sesle kitabı daha geniş kitlelere duyurabileceğimiz bir tanıtım kampanyasına başlayacağız. Önümüzdeki yol uzun ama başladık bile.